

УДК 378.147.87

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-6-15>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

О. М. Акімова

ORCID 0000-0002-0776-1908

У статті схарактеризовано теоретичні аспекти системи підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано зміст умов підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами: наявність у майбутніх учителів комп'ютерної грамотності; наявність у майбутніх учителів навиків здійснення педагогічного супроводу; наявність у майбутніх учителів індивідуальних та особистісних якостей для створення психологічного комфорту; здатність майбутніх учителів до діалогу засобами інформаційних технологій; здатність майбутніх учителів до здійснення індивідуального підходу; здатність майбутніх учителів до здійснення організованого самоконтролю та систематичного контролю за узагальненням знань; володіння майбутніми учителями навиками самостійної роботи; забезпечення майбутніми педагогами якісної взаємодії всіх компонентів системи дистанційного навчання. Визначено функції у ході підготовки до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами майбутніми вчителями для розв'язання професійних завдань: інформування, надання поради, інформаційної підтримки у ході освітнього процесу; керівництво та мотивація учнів початкової школи з особливими освітніми потребами до освітнього процесу; налагодження та підтримка інформаційних зв'язків у ході взаємодії між учнями початкової школи з особливими освітніми потребами та іншими учасниками системи дистанційного навчання.

Ключові слова: учитель, дистанційне навчання, початкова школа, тьютор дистанційного навчання, учні з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Рівень розвитку та можливості, які забезпечують ресурси сучасних освітніх технологій та технологій дистанційного навчання, відповідають соціальному замовленню на підготовку висококваліфікованих фахівців та знаходять відображення в документах: закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти», Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні тощо.

Для втілення вищезазначених принципів освіти вчитель зобов'язаний уміти на належному рівні організувати та здійснювати професійну діяльність, це означає, що порушується проблема формування готовності майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти дистанційного навчання у закладах вищої освіти досліджували: О. Андреев, В. Биков, А. Гуржій, О. Довгялло, М. Жалдак, М. Махмутова, В. Олійник, Б. Шуневич та ін.

Практичні методики підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців гуманітарних галузей в умовах «діджиталізації» освіти розкрили та обґрунтували: І. Богданова, І. Гавриш, Т. Коваль, Е. Удовик, О. Фрідланд, О. Шапран та ін.

Проблему систематизації та класифікації інноваційного досвіду закладів освіти, що сприяли широкому ознайомленню з освітніми інноваціями та основами організації дистанційного навчання розглянуто в працях: В. Беспалька, Г. Селевка, І. Дичківської, В. Паламарчук, О. Пехоти та ін.

Дослідженню питань професійної підготовки майбутніх учителів приділяли увагу такі вчені, як В. Андрущенко, І. Бех, Г. Васянович, С. Вітвіцька, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Кузь, Н. Ничкало, В. Майборода, Г. Пономарьова, Л. Петриченко, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.

Проблеми підготовки вчителя початкової школи, зокрема аспекти формування змісту, форм та методів професійної підготовки, розвитку провідних якостей та компетентностей майбутнього фахівця, досліджували: Н. Бібік, В. Бондар, І. Казанжи, Л. Коваль, Я. Кодлюк, Г. Пономарьова, Г. Шевченко та ін.

Різні аспекти професійної підготовки вчителя висвітлено в наукових дослідженнях І. Бега, Н. Бібік, В. Бондар, С. Власенко, П. Гусак, О. Матвієнко, О. Остряньська, О. Савченко, Т. Сущенко, Г. Тарасенко, О. Чепки та інших, зокрема проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи актуалізована в дослідженнях Л. Коваль, Г. Пономарьової, О. Савченко, Л. Хомич та інших.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вивчення стану проблеми підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти до організації дистанційного навчання школярів початкової школи з особливими освітніми потребами дало змогу виявити низку суперечностей, які існують у освітньому процесі вищої школи і майбутній педагогічній діяльності, зокрема:

– між необхідністю трансформації закладів вищої педагогічної освіти на стратегічному рівні педагогічної діяльності та недостатністю ресурсів для системних нововведень у підготовку майбутніх учителів до організації дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами;

– між творчим та випереджувальним характером глобальних педагогічних освітніх процесів і переважно відтворюючим рівнем нововведень у сучасних закладах вищої педагогічної освіти відносно організації та упровадження підготовки до здійснення дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами;

– між вирішальною роллю учителів як основних суб'єктів і виконавців у ході організації дистанційного навчання школярів учнів з особливими освітніми потребами та недостатнім рівнем компетентності та відсутністю її системи.

Варто зазначити, що проблема підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами за реалізації Концепції «Нова українська школа» ще не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі системи підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами; обґрунтуванні психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сучасна вища педагогічна освіта в Україні зазнає зміни, наразі в ній формується чітке спрямування на

особистісний та професійний розвиток. Підготовка майбутніх вчителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами як правило має тенденції авторитарного напрямку, у ній не вистачає раціоналізму й активності, а багато уваги здобувачів освіти зосереджується на заучуванні матеріалу.

Спираючись на ці узагальнення, професорка Г. Пономарьова (2014) зауважує на необхідності якісного збагачення змісту складових системи професійної підготовки майбутніх учителів в Україні.

Дослідниця О. Савченко (2001) визначає наступні аспекти розвитку фахової підготовки вчителя в Україні:

- формування вимог до компетентностей та професійних цінностей майбутніх учителів, формування навиків управління власною педагогічною діяльністю разом із навчальною діяльністю школярів на основі утвердження єдиної системи стандартів професійної підготовки;

- осучаснення змісту професійної підготовки вчителів початкової школи та переорієнтацію освітніх програм відповідно до європейських стандартів;

- упровадження принципів неперервності професійної підготовки вчителів початкової школи за умови співробітництва з різними закладами освіти.

Дослідниця Г. Козлакова (2002) зазначає, що для здійснення професійних функцій учителем, що ґрунтується на принципах безперервності, фундаментальності, варіативності, інтегративності та бінарності у змісті сучасної підготовки майбутніх вчителів має бути створений комплекс педагогічних, психологічних, методичних і спеціальних знань, практичних умінь і навичок, що реалізуються за допомогою міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін, тим самим формуючи повне уявлення про суть та зміст майбутньої професійної педагогічної діяльності.

Дослідниця Л. Коваль (2012) для реалізації системи підготовки майбутніх вчителів визначила умови:

- готовність безпосередньо викладача ЗВО до інтерактивної діяльності, на основі самоорганізації та постійного вдосконалення професійної компетентності;

- використання технологічних карт і алгоритмічних приписів в технологічній підготовці майбутніх учителів початкової школи;

- моделювання квазіпрофесійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів початкової школи;

- підготовка до застосування загально навчальних технологій, що передбачає моніторинговий супровід на основі визначених критеріїв;

- поетапність управління процесом професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи;
- створення педагогічного середовища, яке забезпечує технологізацію змісту й процесу навчання майбутніх фахівців на основі упровадження інформаційно-комунікаційного підходу.

Для ефективного упровадження зазначених умов необхідно активно розвивати технології дистанційної освіти, запровадження якої в Україні передбачено Національною програмою інформатизації.

В основу традиційної моделі навчання у ході підготовки майбутнього вчителя покладено читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних та різних ігрових видів занять, організація самостійної роботи студентів, основою такого освітнього процесу виступають навчальні посібники та викладачі як джерела знань.

Проведення конференцій, проектних досліджень, тренінгів та інших видів діяльності з використанням комп'ютерних та нетрадиційних технологій упроваджується у підготовку майбутнього вчителя за допомогою сучасних моделей навчання, однією з яких виступає дистанційна форма навчання.

В цьому дистанційному освітньому процесі принципово змінюється роль учасників освітнього процесу та особливо викладача.

У ході підготовки майбутніх вчителів майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами викладач виконує функції (Шевченко, 2018): координування пізнавального процесу; коригування курсу, що вивчається; консультування здобувачів освіти під час впорядкування індивідуального навчального плану; керування навчальними проектами здобувачів освіти; допомога здобувачам освіти у професійному самовизначенні.

Якщо розглянути специфічні ознаки підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами з погляду комунікацій, то можна виокремити аспекти: постійна самоосвіта, що передбачає формування високого рівня самомотивації та самоорганізації особистості здобувачів освіти щодо опанування технологіями здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами; спілкування викладачів і здобувачів освіти відбувається за принципом «один до одного»; спілкування викладачів і здобувачів освіти за принципом «один до одного не виключає взаємодії «одного до багатьох» (Акімова, 2020).

Ефективність підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами досягається за наступних умов: наявністю у майбутніх учителів

комп'ютерної грамотності; наявністю у майбутніх учителів навиків здійснення педагогічного супроводу; наявністю у майбутніх учителів індивідуальних та особистісних якостей для створення психологічного комфорту; здатність майбутніх учителів до діалогу засобами інформаційних технологій; здатність майбутніх учителів до здійснення індивідуального підходу; здатність майбутніх учителів до здійснення організованого самоконтролю та систематичного контролю за узагальненням знань; володіння майбутніми учителями навичками самостійної роботи; забезпечення майбутніми педагогами якісної взаємодії всіх компонентів системи дистанційного навчання.

Здійснення підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» відбувається за рахунок упровадження тьюторських основ в професійну підготовку.

В Україні поняття «тьюторства» знаходиться на етапі становлення, але як правило використовується в у галузі «інклюзії». Незважаючи на це, поняття «тьютор» виступає провідним елементом і системи дистанційного навчання також.

У психолого-педагогічній літературі поняття «тьютор» розуміється як новий тип викладача, який буде свою діяльність за принципово новою педагогічною моделлю професійної діяльності.

Дослідниця Л. Шевченко (2018) визначає поняття «тьютор» як викладач-консультант, керівник навчальної групи, який займається: методичною підготовкою студентів та проводить групові заняття-практикуми; здійснює допомогу в проведенні, перевірці та оцінці робіт; проводить консультації та надає іншу психологічну підтримку; надає індивідуальну допомогу студентам у вирішенні навчальних проблем; здійснює професійну орієнтацію та консультування з питань професійного розвитку.

Розв'язання професійних завдань підготовки до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами передбачає реалізацію функцій майбутніми вчителями: інформування, надання порад, інформаційної підтримки у ході освітнього процесу; керівництво та мотивація учнів початкової школи з особливими освітніми потребами до освітнього процесу; налагодження та підтримка інформаційних зв'язків у ході взаємодії між учнями початкової школи з особливими освітніми потребами та іншими учасниками системи дистанційного навчання.

Сьогодні позиція тьютора дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами, беззаперечно, має стосунок до індивідуально орієнтованої педагогіки. Якщо порівняти ролі вчителя та вчителя з в класі з інклюзивною формою навчання, виявиться, що перший керує процесом навчання, передає знання, спираючись у своїй професійній діяльності на різні методики, натомість другий – супроводжує процес самоосвіти, бере участь в індивідуальній відповідальності за знання, а у своїй діяльності спирається на рефлексію досвіду самоосвіти – у цьому, на нашу думку, найбільша перевага тьюторства інклюзії в організації освітнього процесу учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.

Зауважимо, запорукою успішної підготовки майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами у сучасному інформаційному середовищі виступає людський фактор.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, реформування сучасної системи освіти висуває підвищені вимоги до функцій майбутніх учителів у ході здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами, які мають забезпечити творчий рівень праці у сфері дистанційного навчання, бути інформаційно та соціально активним, здатним навчати в швидко зростаючому темпі інформаційно-комунікаційного розвитку сучасного суспільства.

Література

1. Акімова О. М. Формування ціннісно-мотиваційної сфери у здобувачів освіти до здійснення педагогічного супроводу молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Класичний приватний університет*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р. м. Запоріжжя : 2020. Ч. 2. С. 46–50.
2. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти: монографія. Донецьк : Ландон-XXI, 2012. 343 с.
3. Козлакова Г. О. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: монографія / АПН України. Ін-т вищ. освіти. Київ: ВЦ «Просвіта», 2002. 233 с.
4. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія. Харків : Вид-во «Ранок», 2014. 405 с .
5. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Київ, 2001. № 7. С. 1–4.
6. Шевченко Л. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності: монографія. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2018. 396 с.

References

1. Akimova, O. M. (2020). Formuvannya tsinnisno-motyvatsiynoi sfery u zdobuvachiv osvity do zdiysnennya pedahohichnoho suprovodu molodshykh shkolyariv z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [Formation of the value-motivational sphere of students to provide pedagogical support to junior schoolchildren with special educational needs]. *Klasychnyi pryvatnyi universytet: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., Zaporizhzhia, May 29-30, 2020, Ch. 2*, 46–50. Zaporizhzhia. (ukr).
2. Koval, L. V. (2012). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv u konteksti rozvytku pochatkovoї osvity: monohrafiia* [Professional training of future teachers in the context of primary education development: monograph], 343. Donetsk: Landon-XXI (ukr).
3. Kozlakova, H. O. (2002). *Informatsiino-prohramne zabezpechennia dystantsiinoї osvity: zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid: monohrafiia* [Information and software of distance education: foreign and domestic experience: monograph], 233. AES of Ukraine. Institute of Higher Education. Kyiv: Prosvita (ukr).
4. Ponomarova, H. F. (2014). *Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Education of the future teacher: theory and practice: monograph], 405. Kharkiv: Ranok (ukr).
5. Savchenko, O. Ya. (2001). *Udoskonalennia profesiinoї pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly* [Improving the professional training of future primary school teachers], 7, 1-4. Kyiv (ukr).
6. Shevchenko, L. S. (2018). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnologii do innovatsiinoї pedahohichnoї diialnosti: monohrafiia* [Preparation of future teachers of technologies for innovative pedagogical activity: monograph], 396. Vinnytsia: Druk plus (ukr).

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОСУЩЕСТВЛЕНИЮ
ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ
ШКОЛЫ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ
ПОТРЕБНОСТЯМИ**

Е. М. Акимова

В статье охарактеризованы теоретические аспекты системы подготовки будущих учителей к осуществлению дистанционного обучения учащихся с особыми образовательными потребностями. Обоснованы психолого-педагогические условия формирования готовности будущих учителей к осуществлению дистанционного обучения учащихся начальной школы с особыми образовательными потребностями. Охарактеризовано содержание условий подготовки будущих учителей к осуществлению дистанционного обучения учащихся начальной школы с особыми образовательными потребностями: наличие у будущих учителей компьютерной грамотности; наличие у будущих учителей навыков осуществления педагогического сопровождения; наличие у будущих учителей индивидуальных и личностных качеств для создания психологического комфорта; способность

будущих учителей к диалогу средствами информационных технологий; способность будущих учителей к осуществлению индивидуального подхода; способность будущих учителей к осуществлению организованного самоконтроля и систематического контроля за обобщением знаний; владение будущими учителями навыками самостоятельной работы; обеспечение будущими педагогами качественного взаимодействия всех компонентов системы дистанционного обучения. Определены функции в ходе подготовки к проведению дистанционного обучения учащихся начальной школы с особыми образовательными потребностями будущими учителями для решения профессиональных задач: информирование, предоставление советов, информационная поддержка в ходе образовательного процесса; руководство и мотивация учащихся начальной школы с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс; настройка и поддержка информационных связей в ходе взаимодействия между учениками начальной школы с особыми образовательными потребностями и другими участниками системы дистанционного обучения.

Ключевые слова: учитель, дистанционное обучение, начальная школа, тьютор дистанционного обучения, учащиеся с особыми образовательными потребностями.

PREPARING FUTURE TEACHERS TO IMPLEMENT DISTANCE LEARNING FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

O. M. Akimova

The article describes the theoretical aspects of the system of training future teachers for the implementation of distance learning for students with special educational needs. The psychological and pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers for the implementation of distance learning for primary school students with special educational needs are substantiated. The psychological and pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers for the implementation of distance learning for primary school students with special educational needs are substantiated. The content of the conditions for the preparation of future teachers for the implementation of distance learning for primary school students with special educational needs is characterized: the presence of computer literacy among future teachers the skills of future teachers in the implementation of pedagogical support; the presence of individual and personal qualities in future teachers to create psychological comfort; the ability of future teachers to dialogue by means of information technology; the ability of future teachers to implement an individual approach; the ability of future teachers to implement organized self-control and systematic control over the generalization of knowledge; possession of future teachers with skills of independent work; providing future teachers with high-quality interaction of all components of the distance learning system. The functions are determined in the course of preparation for distance learning of

primary school students with special educational needs by future teachers to solve professional problems: informing, providing advice, information support during the educational process; guidance and motivation of primary school students with special educational needs in the educational process; setting up and maintaining information links in the course of interaction between primary school students with special educational needs and other participants in the distance learning system.

Key words: *Teacher, distance learning, elementary school, distance learning tutor, students with special educational needs.*

Акімова Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: elenkaakimova@ukr.net

Акімова Елена Михайловна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики, психологии, начального образования и образовательного менеджмента Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: elenkaakimova@ukr.net

Akimova Olena Mykhailivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council. E-mail: elenkaakimova@ukr.net